

КОНВАЛЮК І. І.¹

АНДРЕЄВ І. О.¹

ПРОКОП'ЯК М. З.²

ДРОБИК Н. М.^{2✉}

¹ Інститут молекулярної біології та генетики НАН України,
Україна, 03680, м. Київ, вул. Акад. Заболотного, 150

² Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Україна, 46015, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2

✉ drobyk.n@gmail.com

ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ КУНАХ: ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ (ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У статті висвітлено основні етапи життєвого та наукового шляху видатного українського вченого-біолога, генетика і біотехнолога рослин, доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Віктора Анатолійовича Кунаха. Відображено основні етапи формування науковця: навчання у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка, початок наукової діяльності в Інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, подальшу багаторічну роботу в Інституті молекулярної біології і генетики НАН України.

Особливу увагу приділено науковому доробку В. А. Кунаха, який одним із перших започаткував генетичні дослідження культивованих клітин рослин і сформував новий науковий напрям – генетику клітинних популяцій. Показано практичне значення отриманих результатів для створення високопродуктивних клітинних штабів-продуцентів біологічно активних сполук рослинного походження та розвитку біотехнології лікарських рослин. Розглянуто сучасні напрями досліджень ученого, серед яких біотехнологія лікарських рослин, фармакологічні дослідження біологічно активних сполук, молекулярна екогенетика рослин, вивчення хромосомного та молекулярно-генетичного поліморфізму природних популяцій рослин, що функціонують в екстремальних умовах, а також дослідження ролі геномної та епігеномної пластичності в адаптації рослин до стресових чинників.

Проаналізовано масштаб наукового доробку В. А. Кунаха, який налічує понад 650 наукових праць, зокрема монографії, розділи вітчизняних та зарубіжних видань, навчальні видання, понад 80 статей у закордонних журналах, а також авторські свідоцтва і патенти. Висвітлено його багаторічну педагогічну діяльність та роль у підготовці наукових кадрів. Під його керівництвом або консультуванням захищено 5 докторських і 20 кандидатських дисертацій, що засвідчує сформованість потужної наукової школи.

Значне місце у статті відведено науково-організаційній, редакційній та громадській діяльності ювіляра, його участі в роботі спеціалізованих учених рад, експертних органів, професійних наукових товариств і редакційних колегій наукових видань. Відзначено його багаторічне президентство в Українському товаристві генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова та організацію міжнародних наукових конференцій «Фактори експериментальної еволюції організмів».

Узагальнено основні наукові здобутки та відзнаки В. А. Кунаха, Показано значення наукової спадщини В. А. Кунаха для розвитку сучасної біологічної науки та підготовки нового покоління дослідників.

Ключові слова: Віктор Кунах, генетика рослин, клітинна біологія, біотехнологія рослин, клітинні популяції, культура *in vitro*, генетична мінливість, молекулярна екогенетика.

© 2026 Конвалюк І. І., Андрєєв І. О., Прокоп'як М. З. Дробик Н. М. This work is licensed under CC BY 4.0. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

28 квітня 2026 року святкує 80-річний ювілей видатний український вчений у галузі біології і біотехнології рослин **Віктор Анатолійович Кунах** (рис. 1) – доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділом генетики клітинних популяцій Інституту молекулярної біології і генетики НАН України, президент Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова.

В.А. Кунах народився 28 квітня 1946 р. у с. Селець Житомирського району Житомирської області. У 1969 р. з відзнакою закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка з кваліфікацією «біолог-генетик, учитель біології і хімії». Після навчання в університеті впродовж 1969-1971 рр. проходив строкову службу у лавах Радянської Армії у військовому званні гвардії лейтенанта (Drobyk & Mosula, 2016).

Рис. 1. Віктор Анатолійович КУНАХ.

Науковий шлях Віктор Анатолійович розпочав ще у студентські роки в Інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, де працював старшим лаборантом протягом 1966-1969 рр. і успішно поєднував експериментальні дослідження із навчанням на стаціонарі. З 1971 р. і дотепер працює в Інституті молекулярної біології і генетики НАН України (ІМБГ). У 1975 р. захистив кандидатську дисертацію «Цитогенетичне вивчення клітинних популяцій у культурі ізольованих тканин рослин», а в 1989 р. – докторську дисертацію на тему «Мінливість та добір у популяціях культивованих клітин рослин». У 1983 р.

за ініціативи Віктора Анатолійовича створено лабораторію генетики клітинних популяцій в ІМБГ, з якої у 1989 р. сформовано відділ (The 60th anniversary..., 2006; Mozhylevska, 2006). У 1997 р. В.А. Кунаха обрано членом-кореспондентом НАН України зі спеціальності «фізіологія рослин, генетика» (Viktor Anatoliiovych..., 2006a; Viktor Anatoliiovych..., 2016a; Viktor Anatoliiovych..., 2016b).

В.А. Кунах одним з перших не лише в Україні, а й на території колишнього СРСР започаткував генетичні дослідження культивованих клітин. Він теоретично обґрунтував та експериментально підтвердив положення про те, що культура *in vitro* є новою, штучно створеною біологічною клітинною системою з особливими характеристиками, існування якої визначається популяційними закономірностями, і заснував новий науковий напрям – генетику клітинних популяцій. Його основні праці присвячено вивченню геномної мінливості у процесах дедиференціації та диференціації клітин, установленню закономірностей перебігу процесів геномної мінливості та добору в клітинних популяціях, пошуку шляхів регуляції мінливості у популяціях культивованих клітин і створенню на цій основі високопродуктивних клітинних штамів-продуцентів біологічно активних сполук рослинного походження, перш за все для розробки фітопрепаратів (The 80th anniversary..., 2026). Так, за час існування відділу генетики клітинних популяцій під керівництвом Віктора Анатолійовича було створено кілька десятків унікальних клітинних штамів цінних лікарських рослин. Впроваджено в промисловість перші у світі високопродуктивні клітинні штами раувольфії зміїної (джерело протиаритмічного алкалоїду аймаліну), женьшеню, родіоли рожевої, унгернії Віктора тощо (Viktor Anatoliiovych..., 2006b).

На сьогодні роботи під керівництвом В. А. Кунаха зосереджені на кількох наукових напрямках, серед яких окрім біотехнології лікарських рослин та фармакологічних досліджень біологічно активних сполук, виділених з культури тканин рослин, також і молекулярна екогенетика рослин, зокрема вивчення закономірностей хромосомного та молекулярно-генетичного поліморфізму природних популяцій рослин, що зростають в екстремальних умовах (Антарктика, гірські райони Карпат та Паміру, посушливі регіони Степу України тощо); дослідження ролі та внеску пластичності геному, зокрема епігено-

мних змін, у процесі адаптації до стресових чинників; біоінформатичний аналіз транскрипційних факторів, залучених до відповіді на абіотичний стрес тощо. Ці комплексні роботи здійснюються у тісному співробітництві з вченими провідних українських установ. Разом із співробітниками очолюваного ним відділу В.А. Кунах бере активну участь у виконанні науково-дослідної роботи у рамках Державної цільової науково-технічної програми проведення досліджень в Антарктиці на 2011—2027 рр. (Viktor Anatoliiovych..., 2006b; The 70th anniversary..., 2016).

У творчому доробку В.А. Кунаха понад 650 наукових праць, серед яких 12 монографій та розділів у вітчизняних і англomовних зарубіжних монографіях, підручник і навчальний посібник для вишів, понад 80 статей у закордонних журналах, 44 авторських свідоцтва та патентів України та СРСР на винаходи і корисні моделі (Viktor Anatoliiovych..., 2023).

Віктор Анатолійович – талановитий педагог та лектор. Він протягом десятиріч успішно поєднує наукову роботу із педагогічною діяльністю, читав курси лекцій з клітинної селекції, клітинної та молекулярної біології, біотехнології, генетики у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, у Міжнародному Соломоновому університеті, Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, Уманському національному університеті садівництва, Східноєвропейському університеті ім. Лесі Українки, Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та ін. Він – справжній Вчитель, який створив наукову школу та виростив цілу плеяду численних послідовників. Під його керівництвом або за його консультування виконано і захищено 5 докторських та 20 кандидатських дисертацій.

В.А. Кунах веде активну науково-організаційну та громадську діяльність. Він є заступником голови Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій при Інституті молекулярної біології і генетики НАН України, був членом кількох спеціалізованих учених рад із захисту докторських дисертацій при інших наукових закладах, з 2020 р. – член дисертаційної ради 2415.01 за спеціальністю «Молекулярна біологія» при Інституті молекулярної біології і біотехнологій НАН Азербайджана. У 1995-2010 рр. – член експертної ради ВАК України, а з 2022 р. – член Експертної ради МОН з питань атестації наукових кадрів з біологічних наук; перший віцепрезидент Українського товариства генетиків і

селекціонерів ім. М.І. Вавилова (2002-2007 рр.), а з 2007 р. і дотепер – президент цього товариства. В.А. Кунах є членом президії Української асоціації біологів рослин, Німецького товариства полярних дослідників, головним редактором журналу «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів» та збірника наукових праць «Фактори експериментальної еволюції організмів», членом редколегії низки наукових журналів, зокрема «Proceedings of the Latvian Academy of Sciences. Section B», «Biopolymers and Cell», «Цитология и генетика» («Cytology and Genetics»). З 2003 р. під його головуванням щорічно проходять Міжнародні наукові конференції «Фактори експериментальної еволюції організмів» (Kunakh Viktor..., 2017).

Віктор Анатолійович є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2005 р.), лауреатом премії ім. В.Я. Юр'єва НАН України (2000 р.), премії ім. М.Г. Холодного НАН України (2007 р.), премії ім. С.М. Гершензона НАН України (2015 р.), нагороджений Грамотою Верховної Ради України за заслуги перед українським народом, відзнаками Президії НАН України, медалями СРСР, срібною і трьома бронзовими медалями ВДНГ СРСР, знаком «Відмінник освіти України», відомчим знаком Національного антарктичного наукового центру України «Україна в Антарктиці – 20 років» тощо (The 60th anniversary..., 2006; Kunakh Viktor..., 2009; Viktor Anatoliiovych..., 2011).

Науковий шлях Віктора Анатолійовича Кунаха є прикладом багаторічної послідовної роботи, спрямованої на розвиток фундаментальних і прикладних напрямів біологічної науки. Його дослідження сформували важливий напрям генетики клітинних популяцій рослин, сприяли поглибленню уявлень про закономірності мінливості та добору в культурі *in vitro*, а також заклали підґрунтя для подальшого розвитку досліджень генетичної пластичності й адаптації рослин.

У особі Віктора Анатолійовича, поєднуються кращі людські якості: мудрість, широка ерудиція та невичерпна енергія. Завдяки працьовитості, цілеспрямованості, він, ставши на шлях науково-дослідної діяльності, досяг блискучих успіхів: започаткували в Україні генетичні дослідження культивованих клітин, ставши засновником нового наукового напрямку – генетики клітинних популяцій; вніс значний вклад у розвиток молекулярної екогенетики рослин; сформували плеяду молодих науковців та створили власну наукову школу (Hovorun, 2015).

Щиро вітаємо ювіляра з нагоди 80-річчя! Бажаємо міцного здоров'я, невичерпної життєвої енергії, творчої наснаги, реалізації дослідницьких ідей і задумів, нових наукових здобутків і щасливих років у колі родини, учнів та колег.

Інформація про фінансову підтримку, подяки: відсутня.

Конфлікт інтересів: автори є членами Редакційної колегії збірника наукових праць «Фактори експериментальної еволюції організмів».

References

1. Viktor Anatoliiovych Kunakh. In *Vcheni henetyky, selektsionery ta roslynnyky*. Knyha 7. Kyiv : Ahrarna nauka, 2003. P. 121–126. [in Ukrainian]
2. Kunakh Viktor Anatoliiovych. *Biobibliohrafichni pokazhchyk naukovykh prats za 1966–2016 roky / Comp. L. P. Mozhylevska, M. Z. Mosula, I. O. Andrieiev; ed. N. M. Drobyk*. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2017. 236 p. [in Ukrainian]
3. Viktor Anatoliiovych Kunakh (on the 60th anniversary of his birth). *The Bulletin of Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine*. 2006. Vol. 4, No. 1. P. 130–132. [in Ukrainian]
4. Viktor Anatoliiovych Kunakh (on the 60th anniversary of his birth). *Cytology and Genetics*. 2006. Vol. 40, No. 3. P. 80–81. [in Ukrainian]
5. Viktor Anatoliiovych Kunakh (on the 60th anniversary of his birth). *Biopolymers and Cell*. 2006. Vol. 22, No. 2. P. 166–167. [in Ukrainian]
6. The 60th anniversary of Corresponding Member of the NAS of Ukraine V. A. Kunakh. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2006. No. 4. P. 82–84. [in Ukrainian]
7. The 70th anniversary of Corresponding Member of the NAS of Ukraine V. A. Kunakh. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2016. No. 4. P. 119. [in Ukrainian]
8. The 80th anniversary of Corresponding Member of the NAS of Ukraine V. A. Kunakh. *The Bulletin of Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine*. 2026. No. 4. P. 94. [in Ukrainian]
9. Kunakh Viktor Anatoliiovych. *Umanskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet. Istorii, sohodennia, slavetni imena*. Kyiv : Hramota, 2009. P. 118. [in Ukrainian]
10. Viktor Anatoliiovych Kunakh (on the 65th anniversary of his birth). *The Bulletin of Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine*. 2011. Vol. 9, No. 1. P. 164–167. [in Ukrainian]
11. Hovorun D. M. Kunakh Viktor Anatoliiovych. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. 2015. Vol. 16. P. 143. Retrieved from: http://www.esu.com.ua/search_articles.php?id=45440. [in Ukrainian]
12. Viktor Anatoliiovych Kunakh (on the 70th anniversary of his birth and the 50th anniversary of his scientific activity). *The Bulletin of Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine*. 2016. Vol. 14, No. 1. P. 126–129. [in Ukrainian]
13. Viktor Anatoliiovych Kunakh (on the 70th anniversary of his birth). *Cytology and Genetics*. 2016. Vol. 50, No. 3. P. 80–81. [in Ukrainian]
14. Drobyk N. M., Mosula M. Z. Viktor Anatoliiovych Kunakh – a prominent biologist, geneticist and biotechnologist (on the 70th anniversary of his birth). *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Biology*. 2016. No. 2 (66). P. 104–107. [in Ukrainian]
15. Mozhylevska L. P. Kunakh Viktor Anatoliiovych. *Farmatsevtychna entsyklopediia*. Kharkiv, 2006. Retrieved from: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3759/kunax-viktor-anatolijovich>. [in Ukrainian]

KONVALYUK I. I. ¹, ANDREEV I. O. ¹, PROKOPIAK M. Z. ², DROBYK N. M. ²

¹ *Institute of Molecular Biology and Genetics of Natl. Acad. Sci. of Ukraine, Ukraine, 03680, Kyiv, Akad. Zabolotnogo str., 150*

² *Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, 46015, Ternopil, Maksyma Kryvonosa str., 2*

VIKTOR ANATOLIIOVYCH KUNAKH: LIFE AND SCIENTIFIC CAREER (ON THE OCCASION OF HIS 80TH BIRTHDAY)

The article highlights the main stages of the life and scientific career of Viktor Anatoliiovych Kunakh, an outstanding Ukrainian biologist, geneticist and plant biotechnologist, Doctor of Biological Sciences, Professor and Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine. The main stages in his development as a scientist are presented, including his studies at Taras Shevchenko Kyiv State University, the beginning of his scientific career at the M. G. Kholodny Institute of Botany of the National Academy of Sciences of Ukraine, and his subsequent long-term work at the Institute of Molecular Biology and Genetics of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Particular attention is paid to V. A. Kunakh's scientific achievements. He was one of the first researchers to conduct genetic studies of cultured plant cells and established a new scientific field – the genetics of cell populations. The practical significance of the results obtained for the development of highly productive producer cell strains of biologically active compounds of plant origin and for the advancement of medicinal plant biotechnology is demonstrated. The scientist's current research areas are also considered, including medicinal plant biotechnology, pharmacological studies of biologically active compounds, plant molecular ecogenetics, the study of chromosomal and molecular genetic

polymorphism in natural plant populations occurring under extreme environmental conditions, as well as investigations into the role of genomic and epigenomic plasticity in plant adaptation to stress factors.

The scope of V. A. Kunakh's scientific achievements is analysed. His scientific output includes more than 650 publications, including monographs, chapters in Ukrainian and foreign publications, educational publications, more than 80 articles in foreign journals, as well as author's certificates and patents. His longstanding teaching activities and contribution to the training of researchers are highlighted. Under his supervision or academic consultation, five doctoral and twenty candidate dissertations were completed and defended, demonstrating the development of a strong scientific school.

Considerable attention is devoted to V. A. Kunakh's scientific, organisational, editorial and public activities, including his participation in the work of specialised academic councils, expert bodies, professional scientific societies and editorial boards of scientific publications. His many years as President of the M. I. Vavilov Ukrainian Society of Geneticists and Breeders and his role in organising the international scientific conferences "Factors of Experimental Evolution of Organisms" are emphasised.

The article summarises the major scientific achievements and honours of V. A. Kunakh. The significance of V. A. Kunakh's scientific legacy for the development of modern biological science and the training of a new generation of researchers is demonstrated.

Keywords: Viktor Kunakh, plant genetics, cell biology, plant biotechnology, cell populations, *in vitro* culture, genetic variability, molecular ecogenetics.

Надходження статті: 24 квітня 2026 р.

Прийняття до друку після рецензування: 25 травня 2026 р.

Публікація: 30 червня 2026 р.